

**Posudek oponenta disertační práce Mgr. et Mgr. Jaroslava Kříže
„České Chicago“ – etnohistorický pohled na vývoj českého etnika v americkém městě
v letech 1852–1945
předkládané v roce 2022 na Ústavu etnologie FF UK Praha**

- **Stručná charakteristika práce**

Za téma disertační práce autor zvolil etnohistorický pohled na formování a rozvoj české menšiny v prostředí amerického velkoměsta - Chicaga, které představovalo nejvýznamnější středisko krajanského života v USA. Časově svou práci vymezil počátky hromadného osídlování města českými přistěhovalci v roce 1852 a koncem druhé světové války, která znamenala důležitý předěl v intenzitě české imigrace do Chicaga a obecně do USA. Část pozornosti věnoval i vztahu české komunity vůči staré vlasti, zejména v kritických obdobích jejího historického vývoje. Jádrem práce představuje rozbor sociokulturního, hospodářského a politického vývoje českoamerické (chicagské) komunity. Autor přiblížil i několik mimořádně důležitých událostí v životě této komunity a jako příklad uvedl obsáhlejší profily dvou významných krajanských osobností a několika osobností politických. Práce je rozdělena do šesti kapitol, je opatřena podrobnou bibliografií a soupisem pramenů a literatury a doplněna obrazovou přílohou. Základním zdrojem práce je vedle literatury a archivních pramenů i vlastní (byť krátký) terénní výzkum autora.

- **Klíčová slova Stručné celkové zhodnocení práce**

Navzdory níže uvedeným kritickým připomínkám práce přinesla jeden z prvních ucelených pohledů na českou komunitu v Chicagu a soustředila řadu poznatků, které doplňují naše poznání fenoménu českého vystěhovalectví do USA. Za nejpřínosnější považuji části, které se věnují postupnému teritoriálnímu vývoji českého Chicaga, který odráží nejen proměny v intenzitě a charakteru českého (a jinoetnického) přistěhovalectví do tohoto města, ale i sociální mobilitu českých přistěhovalců, a dále kapitoly věnované kulturním projevům české menšiny a jejich proměnám ve zcela novém prostředí velkoměsta.

- **Podrobné zhodnocení práce a jejích jednotlivých aspektů**

První zásadnější připomínku mám k úvodu práce a k metodologickému přístupu. Je škoda, že autor svoji práci nezasadil do širšího teoretického rámce vztahujícího se k tématu a nezmínil alespoň hlavní metodické přístupy, které se u studia kulturních proměn imigrantů používají (vykořenění, transplantace kultur ad.). Autor prezentuje svoji práci jako etnohistorickou, proto bych očekával, že při popisu procesů kulturní změny chicagských Čechů důkladněji objasní strategii a mechanismy, které museli čeští imigranti ve zcela novém prostředí amerického velkoměsta vyvinout, že bude podrobněji analyzovat procesy adaptace jejich původního hodnotového systému atd. Tomu mohl - dle mého názoru měl - v úvodu předcházet alespoň stručný teoretický rámec, který by zároveň doložil, že i teoretickou část vztahující se k tématu autor zvládl. Přitom odborných diskusí na téma, jakým procesům byli a jsou imigranti v novém prostředí vystaveni, co je podstatou adaptace, akulturace, asimilace či amerikanizace atd., by autor našel celou řadu a v nejednom případě jsou věnovány i přímo českému etniku v USA (paradoxně to bylo právě české etnikum v Chicagu, na koho byla zaměřena jedna z vůbec prvních doktorských dizertací věnovaná

otázkám asimilace. Šlo o sociologickou práci Jakuba Horaka na University of Chicago z roku 1920 a je dostupná právě v Archives of Czechs and Slovaks Abroad!). Na několika místech sice najdeme obecnější formulace, že česká komunita v Chicagu prošla procesem amerikanizace a asimilace, ale bez bližšího vymezení těchto pojmů. V závěru pak autor pouze konstatuje, že „z hlediska etnicity lze na Chicago použít teorii tavícího kotle (*melting pot*), poněvadž v chicagských čtvrtích žilo mnoho různých etnik, které v podstatě vytvořily americký národ.“ Konkrétní průběh onoho procesu přetavování Čechů si však čtenář musí v textu dohledávat a domýšlet sám.

Další, opět spíše metodologickou připomínkou je nedostatečné objasnění "tradiční kultury", kterou si imigranti z jednotlivých oblastí Čech do Chicaga (USA) s sebou přinášely, a "tradičních struktur", které opouštěly. To, že tradiční kultura jen určité, omezené části (českého) etnika bývá vztahována i na jiné skupiny Čechů, sociálně a třídně zcela odlišné, že je mnohdy chápána jako nediferencovaný, časově a geograficky neproměnlivý celek (podobně i tradiční struktura), že i tato omezená tradiční kultura se v novém prostředí zužuje na několik spíše symbolických prvků a přesto je mylně vnímána jako identická s mnohem komplexnější tradiční kulturou ve staré vlasti, se objevuje v řadě prací věnovaných imigraci a již delší dobu je to předmětem ostré kritiky, protože to má zásadní význam pro správné postihu kulturních změn v novém prostředí. S tím souvisí i otázka různosti sociální a třídní struktury, náboženských a ideologických odlišností jednotlivých skupin či vln českého přistěhovalectví do USA (Chicaga). To vše se totiž významně odráželo na charakteru a intenzitě změn, kterými jednotlivé skupiny či přistěhovalcké vlny v cizím prostředí procházely, a v různosti forem, kterými se tyto změny projevovaly. Pokud se u autora zmínky o sociální a profesní struktuře vyskytly, nejsou blíže doloženy (viz např. s. 24 a tvrzení, že od osmdesátých let 19. století "začalo u Čechů převládat městské osídlení, tvořené zejména kvalifikovanými dělníky." Co pod tímto pojmem autor rozumí, není zcela jasné. Podobně teze, že emigrace z českých zemí byla svou formou blízká německé či skandinávské, „poněvadž většina Čechů a Moravanů se vystěhovala nastálo, s celou rodinou" (s. 18), je doložena pouze odkazem na práci D. Hájkové, která zde zase odkazuje na J. Kořalku a ten pro svá tvrzení využil studie velmi omezeného vzorku vystěhovalců z Polné z pera J. Hoffmannové, navíc sám Kořalka vždy připouštěl, že lze mluvit jen o určitých obecnějších tendencích. Na straně 51 se dočteme, že "První čeští přistěhovalci pracovali především jako dělníci, což bylo dáno zejména jejich původním sociálním statusem." Opravdu se autor domnívá, že první skupinu přistěhovalců do Chicaga představovalo dělnictvo? Podobně nepodložené, bez zasazení do jasně vymezeného časového období tím pádem i nepřesné je autorovo tvrzení, že "z českých zemí se stěhovaly přes moře do Ameriky nejen jednotlivci, ale v hojné míře celé rodiny." Co si pod tím má čtenář představit, je otázkou, protože žádná číselná (procentuelní) data nejsou uvedena.

V textu se vyskytuje řada ne zcela přesných (netvrdím, že vždy chybných) či nešikovných formulací. Tak např. údaj, že podle vystěhovalckého patentu z roku 1784 byl za vystěhovalce považován ten poddaný, „jenž odešel na cizí území s přesvědčením /podtrženo ID/, že se již zpět nevrátí." (s. 18). Nešlo o „přesvědčení“ vystěhovalce. Mnozí by se jistě do vlasti rádi vraceli, ale museli písemně potvrdit „úmysl“ ze země natrvalo odejít a do vlasti se již nevrátit. Tím se totiž dobrovolně vzdali práva na sociální ochranu ze strany svých domovských obcí v případech nezdaru (z tehdejších policejních a konzulárních zpráv je patrné množství případů, kdy krajané byli vraceni ožebračení často už z evropských přístavů nebo z USA a připadli pak na obtíž domovským obcím, přitom v nich často od raného dětství nepobývali). Stejně tak autor např. nevysvětlil, proč je pro něj „věrohodná“

statistika 90 tisíc emigrantů po roce 1918 a nikoli Šatavův odhad 35 tisíc (s. 26). V některých případech si autorovy závěry až protirečí, např. když uvádí, že „Česká Amerika se výrazně zapsala /podtrženo ID/ do dějin vzniku samostatného státu Čechů a Slováků. Československo by totiž roku 1918 nevzniklo bez pomoci za Atlantickým oceánem...“ (s. 127), aby tento význam o několik stran dále výrazně umenšil tvrzením, že „zdejší krajané svoji aktivitou a neustálou agitací napomohli určitým, i když samozřejmě malým způsobem /podtrženo ID/ vzniku samostatného československého státu.“ (s. 132)

Nepřesný je i údaj, že TGM „*se v Chicagu objevil již v letech 1902, 1907 jako hostující profesor na chicagské univerzitě*“ (s. 90). TGM byl hostujícím profesorem pouze v roce 1902. Zcela přesná není ani teze, že TGM se čtyřikrát sešel s prezidentem Wilsonem, „*aby mu vysvětlil osobní pohled na situaci v Evropě.*“ (s. 132) První dvě schůzky byly věnovány primárně otázce Ruska a případné intervenci Spojených států proti bolševikům a jen v závěru první schůzky 19. června 1918 TGM zmínil, že bez rozpadu Rakouska – Uherska nebude v Evropě mír. Třetí schůzka 20. září byla společná s delegací zástupců ostatních utlačovaných národů a TGM neměl možnost situaci v Evropě podrobněji vysvětlovat. Konečně poslední schůzka 15. listopadu byla ryze zdvořilostní a rozlučková. Z přísně historického hlediska je nepřesné i tvrzení, že 18. října 1918 TGM „*vyhlásil nezávislost československého národa.*“ Ten den byla tzv. Washingtonská deklarace zveřejněna v tisku, ale TGM ji do Bílého domu odevzdal dva dny předtím a nezávislost nijak nevyhlašoval. Stejně tak je diskutabilní zjednodušující formulaci, že „*Edvard Beneš ... v Chicagu v podstatě založil druhý odboj.*“ (s. 91) Pravdou je spíše opak: Beneš se na půdě USA zpočátku vyhýbal jakékoliv veřejné a politické angažovanosti (veřejně poprvé vystoupil teprve v reakci na okupaci 15. března 1939) a byli to krajané, kdo již delší dobu před Benešovým příjezdem do USA organizovali akce na obranu Československa a kdo Beneše 18. dubna 1939 oslovil, aby se ujal vedení odboje. Podobně Karla Perglera bych určitě nezařadil do kategorie „exilu“ (s. 130). Byl to klasický příklad úspěšného vystěhovalce, který se v USA vypracoval mezi nejvýznamnější krajané a odbojové pracovníky, na základě čeho mu pak byla nabídnuta pozice v československých diplomatických službách, aby se pak po neúspěšné politické kariéře opět natrvalo usadil v USA.

Ve výčtu těchto formulačních nepřesností bych mohl ještě pokračovat, ale uzavřu jej ukázkou poněkud unáhleného závěru o vývoji českého socialistického hnutí v USA. Podle autora začalo toto hnutí po první světové válce upadat (s. 55) a pro další období se už o něm nezmiňuje, jakoby se socialistické hnutí ze života chicagských Čechů zcela vytratilo. Skutečnost však byla poněkud jiná. Útlum sice po válce nakrátko nastal (týkal se však všech aktivit krajanů), ale už od roku 1923 byly v Chicagu z iniciativy socialistických předáků každoročně pořádány tzv. Májové slavnosti, které si získávaly stále větší oblibu a v době ohrožení Československa se změnily na mohutné protifašistické manifestace. K dalšímu oživení socialistického hnutí došlo za světové hospodářské krize. Po ní, pravda, se část českých socialistů, sympatizujících s politikou New Deal F.D. Roosevelta, opustila socialistickou stranu a začala podporovat demokratickou stranu (v Chicagu posíleno i popularitou A. Čermáka), početně menší část se přiklonila ke krajně levicové International Workers Order. Ale hned po nástupu fašismu v Evropě dochází ke zvýšené aktivizaci socialistického (i komunistického) hnutí mezi krajany v USA. Od roku 1933 socialisté a ostatní krajané spolky zakládají „společné výbory“ (1. vznikl 17. února 1933 právě v Chicagu!), které pak organizují pravidelné celonárodní kongresy Ligy proti válce a fašismu – jen v Chicagu tzv. Středozápadní výbor svolal šest těchto konferencí českých a slovenských organizací, zorganizoval dva veřejné mítinky a na 6. září 1936 vyhlásil „československý den

v Chicagu“. 1. a 2. května 1937 proběhl I. sjezd českých a slovenských organizací na Středo­západě, který se postavil na obranu demokracie v Evropě, proti fašismu a na podporu demokracie ve Španělsku. Čeští socialisté se rovněž připojili k odsouzení italské invaze do Habeše v roce 1935, o rok později byla z iniciativy socialistů jako J. Martínek a dělnických tělovýchovných jednot uspořádána vůbec první dělnická olympiáda v Taborville u Clevelandu (z Československa se jí jako oficiální delegát zúčastnil Fr. Soukup). Čeští socialisté měli také výrazný podíl na "demokratickém kongresu" konaném 6. února 1938 v Chicagu (účast 103 spolků). V červenci 1938 byla v Chicagu zřízena Americko - československá kancelář s cílem informovat krajany o dění v Československu (J.J. Zmrhal, J. Hilgert) a v září 1938 byl při této kanceláři zřízen „Speakers Bureau“ - vysílání řečníků do různých amerických organizací s cílem informovat o "čs. problému". Jen v Chicagu bylo za jeden měsíc zorganizováno na 100 takových přednášek. Na všech těchto aktivitách měli čeští socialisté výrazný podíl! To, že socialistické organizace v této době nevystupovaly samostatně a tudíž tak viditelně jako před válkou, ale ve spolupráci s ostatními spolky, byla totiž součástí jejich strategie (podobnou strategii volili i čeští a slovenští komunisté, pro které to byla příležitost k šíření marxistické ideologie mezi ostatními krajany. Dokonce se pokoušeli vytvořit vlastní síť, která by se ujala vedení odboje! - srv. 2. sjezd pracujících Čechů a Slováků 27. a 28. dubna 1940 v Chicagu. Moskva zvažovala za tímto účelem dokonce vyslat do USA V. Clementise a M. Čulena, nakonec přijel od ledna do března 1941 jen Bruno Köhler). Lze za shora popsané situace mluvit o útlumu socialistického hnutí mezi krajany? (a to jsem nezmínil neméně aktivní krajanské dělnické a socialistické spolky a jejich aktivity na východním pobřeží USA).

I když některé z uvedených případů sugerují nepříliš důslednou heuristickou práci autora, jsem přesvědčen, že většinou jde pouze o projev nedostatečné revize textu. V každém případě zbytečně snižují nejen argumentační sílu autorových tezí, ale i celkovou kvalitu práce.

- **Formální úroveň práce**

Až na několik drobných překlepů je práce po formální stránce bez chyb a přehledně členěná. Na zvážení je použití dat v závorce u jednotlivých osobností hned při první zmínce (např. u jmen Zdrůbek, Pergler ad.), rovněž podrobnější charakteristiky v poznámce pod čarou jsou uvedeny jen u některých osobností, u jiných ne. Chápu, že dohledávání takových dat je někdy obtížné, nicméně u celé řady uváděných osob to možné je poměrně snadno. Pro čtenáře neznalého této problematiky jsou i stručné osobní údaje užitečné. Pro doktorskou dizertaci bych i více zvažoval formulace vhodné spíše pro populární článek než pro dizertaci. Jde o formulace typu "*fenomenální příjezd*" TGM do Chicaga (s. 34) - pokud bylo něco fenomenálního, pak spíše uvítání než příjezd; "*Česká Amerika se opravdu činila*" (s. 130), "*...Wilson neměl stále čas...*" (s. 131) apod.

- **Práce s prameny či s materiálem**

Autor využil domácí a zahraniční literaturu dostupnou k tématu práce a toto studium obohatil o terénní výzkum (dají-li se tak nazvat dva krátkodobé pobyty). Kritickou poznámku bych měl k archivním a časopiseckým pramenům. Jejich přehled (zejména u časopisů) je přijatelný, z obsahu práce však nevysvětluje, že by je autor výrazněji vytěžil. Např. bohaté fondy Náprstkova muzea jsou využity pouze odkazem na paměti J. Boreckého, u Muzea Českého ráje je jeden odkaz na fond Č. Paclta, v případě Památníku národního

písemnictví a Okresního archivu Strakonice jsem dokonce nezaznamenal žádný odkaz. Ze zahraničních archivů je nejzajímavější fond Archives of Czechs and Slovaks Abroad (ACASA), ale i z něj je odkazováno v podstatě jen na internetový přehled fondů a vnučuje se pak otázka, zda - s výjimkou obrazového materiálu - byly tyto cenné a k historii českého Chicaga bohaté sbírky vůbec nějak zužitkovány. Ke škodě věci a obsahu práce nebyly k některým tématům, pro historii českého etnika v USA (v Chicagu) zásadním (např. I. a II. odboj krajanů, čeští socialisté v USA ad.) vůbec využity bohaté fondy Národního archivu, Vojenského historického archivu či Archivu MZV ČR. Rovněž využití časopisů lze v práci vystopovat jen zřídka, přestože např. pro sledování názorových rozporů uvnitř české komunity skýtají periodika jako socialistická Spravedlnost a svobodomyšlná Svornost přímo ideální pramen. I samotná kapitola věnovaná periodikům je skromná (kap. 4.3 o délce cca 2,5 strany) a bez hlubšího obsahového rozboru.

- **Vlastní přínos**

Netvrdím, že autor přináší zcela nové pohledy, nicméně jeho práce potvrzuje některé teze o rozdílnosti procesů kulturních proměn českého etnika v závislosti na prostředí (zde americký venkov vs. velkoměsto) a přináší ucelený přehled historického a kulturního vývoje české komunity v Chicagu ve sledovaném období.

- **Dotazy k obhajobě**

Během obhajoby navrhuji autorovi:

- vysvětlit pojmy adaptace, akulturace a asimilace;
- blíže objasnit sociální strukturu českých přistěhovalců do Chicaga;
- vysvětlit, v čem vidí hlavní rozdíl mezi procesem adaptace českých přistěhovalců do USA ve venkovském a městském prostředí?

- **Závěr**

V naději, že při budoucím využití práce se autor vyvaruje uvedených nepřesností a pečlivěji přistoupí k heuristické práci a navzdory shora uvedeným připomínkám považuji práci za dostatečně kvalitní. V budoucnu doporučuji využít - pro lepší ilustraci sledovaných procesů kulturních proměn českého etnika v Chicagu (USA) - srovnání s jinými etniky (Italové, Němci apod.).

Předložená disertační práce splňuje požadavky kladené na disertační práci, a proto ji doporučuji k obhajobě a předběžně ji klasifikuji jako prospěl.

17. prosince 2021

.....
Ivan Dubovický